

Till drömmarnas land

En film av Victor Lindgren

En filmhandledning av Klas Viklund

Utgiven av Bautafilm och Folkets Bio

2019-06-06

Innehåll

Kort synopsis och ingress	3
Filmen och läroplanen	4
Filmens handling	5
En möjlig tolkning av filmen	8
Alla migranter är individer	15
Romer på vandring i världen	19
Utanförskap och självskadebeteende	24
Vänskap, kärlek och sexualitet	27
Mediebilder och stereotyper	31
Ortens bästa poet	37
Sabinas dikt: Det definitiva vansinnet	43
Mer att läsa	44
Produktionsuppgifter	48

Copyright © 2019 Klas Viklund

Materialet får spridas och mångfaldigas för undervisningsändamål.

För mer information, kontakta: Folkets Bio, Box 17099, 104 62 Stockholm

Telefon: 08-545 275 20. E-post: info@folketsbio.se

För filmbokning, kontakta Marie Öhgren:

Telefon: 040-12 08 82. Mobil: 073-417 65 63. E-post: marieo@folketsbio.se

<https://www.folketsbio.se/film/till-drommarnas-land/>

Läs mer om film i skolan på Svenska Filminstitutets webbplats:

<https://www.filminstitutet.se/sv/fa-kunskap-om-film/filmiskolan/>

Till drömmarnas land

En film av Victor Lindgren

Sjuttonåriga Sabina har kommit från Rumänien med sina två äldre bröder för att söka arbete i Sverige. De har hamnat i det lilla samhället Holmsund, utanför Umeå, där bröderna fått jobb på en bilverkstad. Efter skolavslutningen, natten till sommarlovets första dag, möter Sabina den femtonåriga Elin och en varm vänskap uppstår. Sabina är öppen och orädd, men har svårt att finna sig tillrätta. Elin har varit mobbad i skolan och lider av att hennes pappa inte kan hantera sorgen efter mammans död. Tillsammans blir de ett kärleksfullt stöd för varandra och Elin ber att få följa med när Sabina och hennes bröder reser vidare till Tyskland.

Långfilmen *Till drömmarnas land* kan beskrivas som en *Fucking Åmål* för vår tid, en samtidsskildring om vänskap och kärlek mellan två tonårstjejer i skuggan av debatten om rumänska tiggare, romer och EU-migranter. Med stor lyhördhet skildras tristessen och uppväxtvillkoren i en allt mer avsomnad norrländsk bruksort där invånarna delar EU-migranternas längtan efter en mer hoppfull framtid. Men många på den lilla orten känner oro för de förändringar som sker i omvärlden och vill stänga dörren för främlingarna. *Till drömmarnas land* är en poetisk vardagsberättelse om ungas utsatthet och längtan, deras liv och drömmar – och om kärlekens läkande och frigörande kraft.

Filmen har skrivits och regisserats av Victor Lindgren, som själv är uppvuxen i Holmsund. Han har tidigare gjort ett flertal prisbelönade kortfilmer där han berättat om ungas livsvillkor. Utformningen av filmen *Till drömmarnas land* har skett i nära samarbete med de båda huvudrollsinnehavarna. Andreea Petre, som spelar Sabina, har vuxit upp ensam med sin bror i Bukarests romska ghetto. Elin Marklund, som spelar Elin, är uppvuxen i Lycksele med egna erfarenheter av psykisk ohälsa och självskadebeteenden. De har båda bidragit med kunskap och idéer kring sina respektive rollkaraktärer. Resultatet har blivit en stark och berörande fiktiv spelfilm som utforskar tillståndet i dagens Sverige.

Filmen och läroplanen

Långfilmen *Till drömmarnas land* rekommenderas för elever från årskurs 7. Filmen väcker frågor om EU-migranter och romer, självskadebeteenden, vänskap och homosexuell kärlek – samtidigt som filmen uppmuntrar publiken att reflektera över mediebilder och stereotyper.

Ett arbete kring filmen kan kopplas till de skrivningar om olika övergripande perspektiv rörande skolans värdegrund och uppdrag som finns i *Läroplan för grundskolan*, Lpg 2011 (reviderad 2018).

I läroplanen anges att: "Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse." Och vidare: "Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla sådana tendenser ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser."

Läroplanen beskriver hur det svenska samhällets internationalisering, och den växande rörligheten över nationsgränserna, ställer höga krav på människors förmåga att inse de värden som ligger i en kulturell mångfald: "Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där."

Filmen öppnar för samtal om romernas historia och kultur, deras särställning och rättigheter – och gör det även möjligt att introducera eleverna för det vidare begreppet "nationella minoriteter".

Ett betydelsefullt inslag i filmen är en dikt som Sabina läser. Dikten kan inspirera eleverna att skapa egna poetiska texter om sin egen verklighet – där de utvecklar sina möjligheter att kommunicera och sin "tilltro till sin språkliga förmåga", som det uttrycks i läroplanen.

Filmens handling

Sjuttonåriga Sabina har kommit från Rumänien med sina två äldre bröder, Ciprian och Alexandru, för att söka arbete i det lilla samhället Holmsund, beläget två mil utanför Umeå i Västerbotten.

Det är dagen för skolavslutningen. Elever, lärare och föräldrar samlas i kyrkan. Sabina promenerar genom samhället och får syn på hur femtonåriga Elin i kyrkan framför sången *Den blomstertid nu kommer*.

Sabinas äldre bröder har fått jobb på en bilverkstad som drivs av den lokala entreprenören Martin. Sabina vill också arbeta i bilverkstaden, men bröderna skickar iväg henne för att samla pantburkar.

Efter ceremonin i kyrkan bjuds eleverna på fika i en samlingslokal där den kvinnliga rektorn håller tal. Rektorn tackar för ett jättefint läsår och önskar eleverna ett trevligt sommarlov. Men rektorn påpekar också att året inte varit problemfritt, eftersom det kommit nya människor till Holmsund som haft svårt att anpassa sig till gemenskapen på orten.

På kvällen samlas en grupp elever vid slänten till Umeälven för att dricka öl och ta ett nattbad. Sabina dyker upp för att samla pantburkar. Eleverna bjuder Sabina på öl. Sabina möter Elin och de presenterar sig för varandra. Elin följer med Sabina till bilverkstaden där Sabina bor.

Nästa morgon äter Elin frukost hemma. Hennes pappa står vid köksfönstret och försöker skrämma bort två små pojkar som sparkar boll utanför huset. Pappan hotar pojkarna med sitt gevär. Elin samlar ihop de pantburkar som finns i skafferiet och söker upp Sabina i hennes övernattningsrum på bilverkstaden. De lyssnar på musik i mobilen medan Sabina pysslar om Elins trassliga hår. Sabina spelar sången *Seful Papadiilor* med den romske artisten Florin Salam.

Tjejerna finner en moped på bilverkstadens bakgård och de åker tillsammans på mopeden till en nedlagd fabrikslokal. De klottrar sina namn på en tegelvägg: "Elin ♥ Sabina". De berättar för varandra om sina familjer. Sabina har en stor syskonskara kvar i Rumänien som hon oroar sig för, eftersom de ständigt går hungriga. Elin har inte några syskon.

Elin berättar för Sabina om ärrn efter skärsår på armar och ben. Elin förklarar att hon skar sig själv för ett par år sedan då hon sörjde sin mammas död och kände sig maktlös och utanför. Hon säger att hon idag inte skäms för att visa ärrn, eftersom de blivit en del av henne.

Sabina och Elin ställer sig på en utsiktsplattform som tillhört den nedlagda fabriken. De skriker: "Fuck you, Holmsund!"

Den kvinnliga rektorn visar upp vad hon tror är en fångstgrop i skogen för en god vän. Rektorn förklarar att hon funnit slaktavfall i gropen som hon tror utländska bärplockare lämnat efter sig sedan de tjuvjagat i skogen. Rektorn förklarar att hon känner stor oro.

Elin och Sabina besöker den lokala pizzerian där de möter den några år äldre ynglingen Mihai, som också kommer från Rumänien. Sabina och Elin blir bjudna på en kebabpizza som de äter på lastkajen till den nedlagda fabriken. Elin berättar hur ortens fabriker försurat omgivningarna och att det pågår ett arbete med att sanera miljöskadorna genom att låta helikoptrar luftbomba omgivningarna med kalk.

Sabinas bröder dyker upp. De har lånat en vräkig Buick Elektra på bilverkstaden och de bjuder med tjejerna på en åktur genom samhället.

Elins pappa söker upp en kvinnlig bonde för att köpa en levande kalv som han vill avliva och stycka själv. Efter viss övertalning får han köpa kalven som han senare slaktar och styckar i garaget.

Sabina söker upp Mihai på pizzerian och övertalar honom att få hjälpa till att städa och plocka disk. När ägaren dyker upp tvingas Mihai att avvisa Sabina. Hon får en pizza som ersättning för sitt arbete.

Sabina delar pizzan med Elin på lastkajen till den nedlagda fabriken. Medan de äter berättar Elin hur hon vid ett tillfälle fisit bland kamraterna i duschen efter fotbollsträningen. Kamraterna gav henne då öknamnet "Obbola", efter en illaluktande fabrik belägen i samhället Obbola längre in i landet. Sabina lyssnar uttråkad till Elins triviala problem innan hon kastar pizzakartongen på några skrikande fiskmåsar.

Sabina och Elin besöker matvaruaffären Coop för att panta flaskor och burkar i en automat. En kvinna tränger sig emellan för att panta sina

burkar och trycker sedan nonchalant på biståndsknappen för ”Träd i Afrika”. Det blir ingen pant till Sabina och Elin.

När Sabina och Elin går in på Coop möter de en jämnårig pojke som arbetar i butiken och som fått order av sin chef att köra ut dem. Pojken säger att Elin kan få stanna, men att Sabina måste gå. Elin känner sig besvärad över händelsen och lämnar Sabina utanför butiken.

Sabina sitter på torget utanför matvaruaffären. I sin fantasi ringer hon sin mamma i Rumänien för att berätta att hon träffat en vän som heter Elin. Sabina ber mamman komma till Sverige för att ta hand om henne, men i det påhittade telefonsamtalet säger mamman nej. På gården utanför bilverkstaden vandaliserar Sabina en bil.

När Elin kastar sten på några skrikande fiskmåsar möter hon den kvinnliga rektorn som förmanar Elin att låta bli. ”Vad har dom gjort dig egentligen? Tänk om du var en mås? Hur skulle det vara?” säger rektorn till Elin. Rektorn uppmanar Elin att vara tacksam över livet i Holmsund. ”Du ska inte tro att det finns något bättre ställe”, säger rektorn.

Elin söker upp Sabina på bilverkstaden, så att de kan försonas. Tillsammans besöker de på nytt matvaruaffären Coop. Medan pojken som arbetar i butiken spanar på Sabina stjälar Elin godis och choklad. Tjejerna äter godis och kelar med varandra i sängen på Sabinas övernattningsrum. Elin berättar för Sabina om den rädsla som drabbade människorna på orten vid ett tillfälle då bron till Holmsund kollapsade.

Elin lånar sin pappas gevär och tar med Sabina ut i skogen för att lära henne skjuta. Sabina och Elin träffar Sabinas bröder utanför bilverkstaden. Sabina visar att hon skjutit en fågel. Bröderna frågar Elin om hennes liv. Elin berättar att hon alltid bott i Holmsund, där hon lever med sin psykiskt labila pappa som blivit galen sedan mamman fått missfall och därefter tagit sitt eget liv.

Sabina och Elin tillbringar kvällen med Sabinas bröder. De rusar ut i dimman bland jordbruksmaskinerna på en åker för att dricka sprit och dansa i sommarnatten. De tar en selfie med mobilen. ”We love you”, säger Sabina och hennes bröder till Elin.

Elin övernattar i Sabinas rum på bilverkstaden. De väcks av bilverkstadens ägare, Martin, som berättar att Elins pappa är orolig. Martin kör Elin hem.

Elin sitter med sin pappa vid köksbordet. Hon försöker tala med pappan om sorgen efter mammans död. Elin frågar varför pappan aldrig gråtit. Pappan svarar att inget blir bättre för att man går runt och gråter.

Elin besöker bilverkstaden för att träffa Sabina. Elin får veta att bröderna förlorat sina jobb och att de måste resa vidare. Ägaren Martin tycker att det varit för mycket oroligheter på bilverkstaden, säger bröderna. Elin ber Sabina att få följa med, men Sabina förklarar att bröderna inte kommer att tillåta det. Elin och Sabina tar farväl.

Bröderna och Sabina packar sin bil. Martin beklagar att de måste resa. "Hem?" undrar han. "Nej, vi är romer. Hela världen är vårt hem", svarar Sabinas bror Ciprian. De ska resa till Tyskland, där de har vänner.

På bron från Holmsund väntar Elin. Hon stoppar bilen med Sabina och hennes bröder och ber att få följa med. Elin hoppar in i baksätet hos Sabina. Bilen kör landsvägen bort från Holmsund.

Martin, Elins pappa och den kvinnliga rektorn befinner sig på olika platser i Holmsund och betraktar hur en helikopter luftbombar omgivningarna med kalk för att åtgärda den försurade marken.

En möjlig tolkning av filmen

Elin och Sabina är två tonårstjejer som lever till synes två helt skilda liv. Elin är uppvuxen som enda barnet i ett rikt välfärdsland som Sverige, där sommarlovet erbjuder henne och hennes klasskamrater välbehövlig vila efter ett långt läsår. Sabina har sin bakgrund som ett av många syskon i en stor familj där alla lever sina liv under fattiga omständigheter i Rumänien. Sabina har varken skola eller arbete att gå till, utan befinner sig på ett slags permanent och ofrivilligt "sommarlov".

Samtidigt finns det mycket som förenar Elin och Sabina. De sörjer båda sina mödrar. De lever båda sina liv som udda och utstötta. I Elins fall handlar det om mobbning och psykisk ohälsa. För Sabina handlar

det om att hon är rom och att hon lever sitt liv utanför samhället. De är båda uppfyllda av sorger och aggressioner som de inte vet hur de ska hantera. Elin har tidigare vänt frustrationen inåt och skurit sig själv. I filmen visas hur Sabina låter de svårhanterliga känslorna få utlopp då hon vandaliserar en bil. Båda tjejerna går till attack mot fiskmåsar.

Kanske kan tjejernas attacker mot fiskmåsar ses som ett sätt att rikta aggressioner och förtvivlan mot någon som är mindre än dem själva och som inte kan försvara sig. Det ger en känsla av makt och kontroll. Den norske sociologen Harald Ofstad har i sin bok *Vårt förakt för svaghet* (Prisma, 1972) visat hur mänskliga hierarkier bygger på att den som är stark härskar över den som är svagare; att vi beundrar styrka och handlingskraft och föraktar den som låter sig behärskas. Som människor har vi en tendens att konstituera vår kulturella gemenskap genom att ta avstånd från "dom andra" – dom som inte är som vi. Dessa psykologiska mekanismer kan styra gruppdynamiken kring mobbning på skolgården, liksom förföljelser av minoriteter eller det avståndstagande som vi visar de flyktingar och migranter som söker sig till vårt land. Den som drabbats av arbetslöshet eller konjunkturuomställningar kan ibland rikta sin ilska mot de invandrare som kommer hit och tar "våra" jobb, istället för att se de strukturella orsakerna bakom förändringarna. Harald Ofstad förklarar att detta i sin extrema förlängning kan leda till folkmord, och han exemplifierar med Förintelsen under andra världskriget. I filmen kulminerar tjejernas attacker mot fåglarna då Elin lånar sin pappas gevär för att tillsammans med Sabina skjuta fåglar i skogen.

Filmen *Till drömmarnas land* berättar om hur mötet mellan Sabina och Elin får tjejerna att växa och utvecklas. Framför allt är det Sabina som utgör den befriande kraft som förmår Elin att bryta med tillvaron i Holmsund och lämna det destruktiva livet med sin pappa.

Det brukar ibland sägas, att en förutsättning för psykiskt välbefinnande är att inför sig själv och av andra bli sedd och bekräftad för den man är. Filmen *Till drömmarnas land* öppnar med en scen där man anar en viss magisk realism. Sabina står på en utsiktsplattform vid en nedlagd fabrik. Hon ser ut över Holmsund och ropar: "Jag ser dig. Du

kan inte gömma dig. Jag är här.” Det tycks som om Sabina vet vem hon ska söka upp. Hon är en slags hjälpende kraft som likt en ängel från skyn är på väg att stiga ned till Holmsund för att bistå och bekräfta Elin.

Sabina ser hur Elin ensam framför sången *Den blomstertid nu kommer* under skolavslutningen i kyrkan. Texten till den kända sommarpsalmen (nummer 199 i *Den svenska psalmboken*) är skriven av Isak Kolmodin år 1694 och sången är sedan lång tid tradition vid svenska skolavslutningar. Elin sjunger utan större inlevelse och sångtextens budskap om ny grönska och en återfödelse av allt som varit dött ekar tomt. Scenerna med Elin i kyrkan tycks berätta om en sorgsen flicka som pliktskyldigt uttalar ord och förhoppningar som hon själv inte tror på:

Den blomstertid nu kommer med lust och fägring stor:
du nalkas, ljuva sommar, då gräs och gröda gror.
Med blid och livlig värma till allt, som varit dött,
sig solens strålar närma, och allt blir återfött.

Framförandet av den kända sommarpsalmen blir i filmen ett uttryck för Elins försök att passa in och uppfylla de förväntningar som ställs i skolan och i det lilla samhället. Hennes mor är död och hennes pappa är förkrossad av sorgen. Men Elin försöker ändå ta de hoppingivande orden i sin mun, men hennes kroppsspråk och framförande visar något annat.

I motsats till detta finns Sabinas aggressiva och ödesmättade dikt, där hon uttalar en slags förbannelse över inskränktheten, likformigheten och rädslan som hon tycker sig se i Holmsund:

Det definitiva vansinnet gömmer sig i skogen
i vattnet, i villorna, i fabrikerna
i era gräsmattor, på era tomter, i era sovrum.
Det finns ingenstans att ta vägen.
Det definitiva vansinnet kommer äta upp era kebabpizzor
köra sönder era nytvättade bilar
bränna er historia och alla era traditioner.

Sabinas dikt presenteras under filmens gång i korta fragment. Dikten fungerar som en inre monolog där Sabina på ett poetiskt sätt reflekterar över sina upplevelser av Holmsund och formulerar sina varningar.

I filmen får berättelsen om hur fabrikerna på orten släppt ut gifter som försurat omgivningarna runt Holmsund symbolisera det moraliska förfall som tycks ha drabbat bygden. ”Det är något ruttet i Danmark”, som det heter i William Shakespeares pjäs *Hamlet*. På samma sätt får försurningen av Holmsund beskriva det mentala tillståndet på orten.

Holmsund är ett samhälle som under lång tid präglats av fabriksnedläggningar och avflyttning, men där bygden väckts till liv igen när nya människor flyttat in. Under senare år har kommunen använt de tomma lägenheterna i Holmsund för att ge bostäder åt missbrukare, socialt utsatta och flyktingar. Det har utmanat den lokala gemenskapen på orten och inte varit utan motsättningar. Men till Holmsund flyttar även många barnfamiljer på grund av de överkomliga bostadspriserna. Det har skapat en konfliktlinje mellan tradition och förnyelse.

I filmen beskrivs hur småaktighet, nedlåtenhet och rädsla präglar lokalbefolkningens möten med EU-migranter som Sabina och hennes bröder. Den kvinnliga rektorn säger rakt på sak att de nya människor som kommit till Holmsund haft svårt att anpassa sig till bygdens traditioner. Hon oroas över att utländska bärplockare tjuvjagar i skogen. Vid pantautomaten i matvaruaffären är det en småaktigt fientlig kvinna som hindrar Sabina från att få ut sitt pantkvitto. Och inne i affären får tjejerna veta att föreståndaren inte tillåter Sabina att vistas i butiken.

Också Elins berättelse om vad som hände när bron till Holmsund kollapsade har i filmen en symbolisk betydelse. Kanske var det en båt som körde in i en bropelare. Kanske var det ett motorcykelgäng som sprängde bron. Invånarna blev rädda och började bunkra mat och förnödenheter från den lokala butiken. Alla familjer stängde in sig och kamraterna slutade höra av sig till Elin. Fotbollsträningen upphörde. Sedan lagades bron och allt återgick till det normala, berättar Elin.

Varken berättelsen om den försurade marken eller historien om broraset har någon täckning i verkligheten. Det är händelser som är

uppdiktade för filmen och som har till uppgift att symboliskt beskriva platsen som ett problematiskt område där människor har en tendens att på ett protektionistiskt och beskyddande sätt sluta sig om sig själva.

Detta är ett förhållningssätt som vi kunnat se på många håll i världen. När Donald Trump valdes till USA:s president den 9 september 2016 lovade han att trappa ned landets internationella åtaganden och bygga en mur för att hindra migranter från Mexiko att invadera USA. Presidentens motto var "America First". I Storbritannien genomfördes den 23 juni 2016 en folkomröstning för att lämna EU. Vi känner den politiska idén som "Brexit" och ett av argumenten var att Storbritannien ville utestänga den stora arbetskraftsinvandringen från Östeuropa.

Från att ha haft en generös syn på mottagandet av flyktingar och invandrare valde Sverige, att efter flyktingkrisen hösten 2015, fatta beslut om att införa Europas mest restriktiva migrationspolitik. Samtidigt som svenska politiker talade om "systemkollaps" genomfördes denna höst ett flertal attentat mot flyktingförläggningar. I Trollhättan mördade 21-årige Anton Lundin Pettersson tre personer med utländsk bakgrund på Kronans skola den 22 oktober 2015 i ett hatbrott riktat mot invandrare och flyktingar. Parallellt fanns politiker som ville få bort de många tiggare som tagit plats i svenska stadskärnor. Frågan om tiggarna har varit föremål för flera domstolsprövningar och den 18 december 2018 fattade Högsta förvaltningsdomstolen beslut om att kommuner har rätt att införa förbud mot tiggeri på geografiskt begränsade platser.

Den politiskt utmanande idén i filmen *Till drömmarnas land* är att visa att Holmsund, liksom Sverige i stort, måste förhålla sig till de frågor som rör de moderna migranternas villkor i dagens Europa och i världen. Det handlar om migranter som kommer till vårt land för att under några månader försörja sig som bärplockare, byggjobbare, städare eller tiggare. Det kan också handla om de människor som söker en fristad i Sverige undan förtryck och förföljelser. Filmen vill berätta att dessa människor är våra systrar och bröder. Den vänskap som i filmen växer fram mellan Elin och Sabina blir med denna tolkning en symbolisk bild av internationell solidaritet med en främmande person, vars

drömmar och längtan i grunden inte skiljer sig från våra egna. Kanske finns det människor i Holmsund som, trots det materiella välståndet i Sverige, delar den önskan om ett annat liv som Sabina och hennes bröder känner; att bli sedd och tagen i anspråk – och att våga ge sig av till en okänd trakt, för att söka lyckan i en mer expansiv region.

Holmsund är ingen ö som låter sig avskärmats från omvärlden i samband med det påstådda broraset. Samhället är beläget på en halvö vid Umeälvens mynning. Ändå utgör filmens beskrivning av Holmsund som en ö en tacksam metafor som för tankarna till några ofta citerade rader av den engelske prästen och poeten John Donne (1572–1631):

Ingen människa är en ö, hel och fullständig i sig själv; varje människa är ett stycke av fastlandet, en del av det hela. Om en jordklump sköljs bort av havet, blir Europa i samma mån mindre, liksom en udde i havet också skulle bli, liksom dina eller dina vänners ägor; varje människas död förminskar mig, ty jag är en del av mänskligheten. Sänd därför aldrig bud för att få veta för vem klockan klämtar; den klämtar för dig.

Holmsund är en del av Europa och världen, precis som varje människa på jorden är en del av mänskligheten, så som John Donne skriver. Visst kan det vara viktigt att i en globaliserad värld värna den egna kulturen, språket och de egna traditionerna, men det handlar också om att vara öppen för att världen och samhället utvecklas och att olika kulturella möten kan berika varandra. Filmen *Till drömmarnas land* argumenterar inte för en fri och okontrollerad invandring. Filmen handlar om den djupare förståelse som gör en humanistisk migrationspolitik möjlig.

I filmen *Till drömmarnas land* återkommer vid olika tillfällen kebabpizzan. Den kan knappast sägas ha en ”symbolisk” betydelse, utan är ett konkret uttryck för hur den italienska pizzan i Sverige förenats med kebabben, som har sitt ursprung i Mellanöstern. På många orter går det också att få pizza i kombination med andra pålägg som har sitt ursprung i andra världsdelar: pizza med hamburgare och pommes frites,

pizza på knäckebröd med mera. Pizzan kom till Sverige på 1960-talet i samband med en våg av italiensk arbetskraftsinvandring. På samma sätt introducerades kebab på 1980-talet av inflyttade människor med rötter i Mellanöstern. I filmen blir kebabpizzan en manifestation för ett utvecklande möte mellan olika kulturella traditioner. Och alla som sett den norska tv-serien *Skam* minns hur de homosexuella killarna Isak och Even i tredje säsongen (avsnitt 2, från 2016) inleder sitt förhållande med att laga pizzasmörgåsar med alla tänkbara och otänkbara pålägg och kryddblandningar, just för att visa varandra att de är öppensinnade inför hur de kan föreställa sig både pizzan och den egna relationen.

Nyfikenheten på en annan kultur kan handla om maten, men det kan lika ofta handla om kulturella uttryck som musik, litteratur och film. När Elin och Sabina utforskar varandras intressen är det musiken som står i fokus. Sabina väljer att spela poplåten *Seful Papadiilor* (2012) med den romske artisten Florin Salam. Denna sång är en av de få referenser till den romska kulturen som förekommer i filmen. I sången upprepar Florin Salam sitt artistnamn och sjunger att han är maskrosornas herre och kungen av spelmän. Han uppmanar sig själv (och alla som lyssnar) att vara stolt över sig själv och att våga stå för det; för man ska aldrig låta någon sätta sig på en; och för dig och alla andra som vill vara ”nummer ett” sjunger Florin Salam en sång som gör att du mår så mycket bättre.

Efter att ha spelat poplåten med Florin Salam vill Sabina lära sig den svenska sommarpsalmen *Den blomstertid nu kommer* som tjejerna sedan framför skrikande från utsiktsplattformen vid den nedlagda fabriken, samtidigt som de gör fuck you-tecknet. Det tycks som Sabina, med hjälp av Florin Salams musik, väckt en önskan hos Elin att göra sin röst och sin vilja hörd. Det handlar om ett stärkt självförtroende och en inre kraft som ger Elin förmåga att säga farväl till fucking Holmsund.

- Ett gemensamt samtal kring filmen *Till drömmarnas land* kan med fördel inledas med att gruppen tillsammans försöker sammanfatta sina intryck av filmen. Vad handlar filmen i första hand om? Vad får vi veta om personerna i filmen och om platsen där handlingen utspelas?

- Ett centralt tema i filmen är mötet mellan Elin och Sabina. Försök att finna de olikheter i deras uppväxt och bakgrund som gör att tjejerna skiljer sig åt, men också de erfarenheter och intressen som förenar dem. Vad är det som gör att Elin och Sabina fattar tycke för varandra?
- Vilka andra personer får vi möta i filmen och vad har de för inställning till Holmsund och omvärlden? Fundera över den rädsla som rektorn, kvinnan vid pantautomaten och chefen för matvaruaffären ger uttryck för. Varifrån kommer denna rädsla? Vad är det som gör att de känner sig hotade? Vilka är de övergripande politiska frågor som tas upp i filmen?

Alla migranter är individer

Både barn och vuxna har kunnat ta del av diskussionen om flyktingkris; frågor om "vi och dom", utanförskap, segregation och integration. Det är inte självklart att alla eleverna vet bakgrunden till varför människor kommer till Sverige för att tigga, eller varför människor tvingas fly från sina hemländer, men eleverna upplever konsekvenserna av detta i sin egen vardag. Vi ser människorna som tigger utanför butikerna och känner till platserna där de slagit läger eller de platser som de avvisats ifrån. För skolan innebär detta en möjlighet att länka samman det centrala innehållet i skolans ämnen med den verklighet eleverna själva möter. Ett samtal kring filmen *Till drömmarnas land* kan fungera som en gemensam utgångspunkt för ett sådant ämnesövergripande arbete.

Sabina och hennes bröder kommer från Rumänien. Under sin vistelse i Sverige betraktas de formellt som EU-migranter. Då den Europeiska unionen utökades med Rumänien och Bulgarien som medlemsstater den 1 januari 2007 blev det möjligt för medborgare i dessa länder att fritt röra sig inom Europa för att söka arbete och försörjning. Som medborgare i ett EU-land har de möjlighet att vistas i Sverige i tre månader. Under denna tid betraktas de som turister i lagens mening och det ställs inga krav på att ha boende, försörjning eller arbete, förutom att kunna uppvisa en giltig id-handling. Den som

avser stanna kvar i landet måste efter tre månader ansöka hos Migrationsverket om uppehållstillstånd eller uppfylla kraven för uppehållsrätt, vilket enligt EU:s rörlighetsdirektiv (artikel 7) och den svenska utlänningslagen (3 a kap. 3 §) innebär att man har anställning, bedriver studier eller har tillräckliga tillgångar för att försörja sig och dessutom har en sjukförsäkring som gäller i det mottagande landet. Eftersom det rådet passfrihet för EU-medborgare inom EU är det omöjligt att följa upp när någon reste in i Sverige och hur länge personen vistats här.

Sedan Sverige blev medlem i EU den 1 januari 1995 har det i samband med utökningen av antalet medlemsstater diskuterats hur detta eventuellt skulle kunna påverka Sverige. I etapper har flera östeuropeiska länder anslutits till unionen. Detta skapade en oro för att den ojämlika levnadsstandarden skulle locka många att migrera från sina fattiga ursprungsländer för att ta del av det välstånd som finns i Sverige. Den dåvarande statsministern, Göran Persson, varnade år 2004 för att det skulle komma att uppstå en "social turism" där människor inom EU skulle komma att resa till Sverige för att ta del av välfärden här. Men den "sociala turism" av östeuropeiska hantverkare som många fruktade blev aldrig av. Istället har vi fått "tiggarturister".

En förklaring till romernas tiggeri har varit att de är extremt fattiga och att de på grund av diskriminering inte kan få jobb i sina hemländer, framför allt i Rumänien och Bulgarien. Det går också att se hur tiggeri och allmosor under lång tid varit ett inslag i många kulturer. Men det finns många fattiga och arbetslösa romer i Sverige som inte tigger. I filmen får Sabina utgöra ett exempel på en sådan person.

Begreppet "migranter" avser människor som lever utanför sitt födelseland. Migranter består av många olika slags människor med skilda drivkrafter och motiv. En del har tvingats fly över en internationell gräns undan konflikter, förföljelser eller katastrofer och kan ansöka om asyl i enlighet med internationella konventioner och nationella lagar. Andra har, likt Sabina och hennes bröder, flyttat frivilligt i hopp om att kunna förverkliga sina drömmar om liv och arbete i ett annat land.

FN:s flyktingkonvention från 1951, som utvidgades med det så kallade New York-protokollet år 1967, är en global överenskommelse om vem som ska betraktas som flykting och vilka rättigheter flyktingar har. Något liknande ramverk för annan typ av migration och mänsklig rörlighet finns ännu inte, trots att migrationen är en stor fråga som berör internationella relationer mellan alla länder. FN:s flyktingorgan UNHCR beräknar att det år 2017 fanns totalt 25,4 miljoner flyktingar i världen som lämnat sina hemländer. Antalet människor på flykt från sina hem är dock betydligt fler, eftersom man kan vara på flykt i sitt eget land. Det totala antalet flyktingar år 2017 uppskattas till 68,5 miljoner människor.

Migranter som flyttar från fattiga delar av världen till höginkomstländer ökar sina möjligheter till försörjning och välfärd. Samtidigt kan migranterna möta stora hinder då de tvingas betala för visum och arbetstillstånd eller då de riskerar att utnyttjas av människosmugglare som använder migranter för slavhandel. I filmen *Till drömmarnas land* skildras hur entreprenören Martin låter Sabinas bröder arbeta i hans bilverkstad. Men deras anställning ligger utanför de lagar som gäller på svensk arbetsmarknad. Martin anlitar bröderna som ”svart arbetskraft” och bröderna är helt rättslösa när Martin plötsligt vill bli av med dem.

Många migranter vill tjäna pengar som kan hjälpa familj och anhöriga i deras hemländer att skapa ett gott liv. Denna överföring av intjänade pengar brukar kallas ”remitteringar”. Idag talas också om ”sociala remitteringar”, vilket avser överföringar av idéer, kunskap och teknik – eller ett utbyte av kultur, traditioner och värderingar.

Frågan om migrationen rymmer flera dilemman. Å ena sidan insikten om att ojämlikheten i världen till stor del beror på den geografiska plats där vi människor råkar födas. Å andra sidan det faktum att den nuvarande världsordningen bygger på att vi har stater med rätt att själva bestämma vem som ska få resa in och bosätta sig i landet.

Det är heller inte så enkelt att stater kan minska migrationen från låginkomstländer genom utvecklingsbistånd eller andra riktade insatser. De allra fattigaste har inte råd att migrera, vilket gör att migrationen kan förväntas att öka i stället för att minska då människors villkor förbättras.

Migrationen ökar när människor får resurser för att migrera – innan landet blir så rikt att invandringen blir större än utvandringen.

Det finns en konflikt som präglar den internationella debatten om migrationen. Frågan handlar om ifall fokus ska ligga på att kontrollera eller till och med begränsa migrationen – eller om fokus snarare bör ligga på att försöka underlätta villkoren för människors rörlighet. Sanningen är, att det inte helt och fullt går att kontrollera människors rörlighet genom politiska beslut. Den mer realistiska frågan handlar därför om hur stor andel av migrationen som kan ske lagligt – och hur stor andel av migrationen som kommer att ske på annat vis.

I debatten talas ibland om ”papperslösa flyktingar” och ”illegala migranter” då man hänvisar till personer som inte har laglig grund för att vistas i ett land. Den mer adekvata termen är ”irreguljära flyktingar” och ”irreguljära migranter”. Ordvalet väcker frågor om vad som händer med vår förståelse av människor som karaktäriseras som ”illegala” eller när ett ökat antal migranter eller asylsökande beskrivs som ”flyktingströmmar” eller som en ”invasion”. Kanske är också ordet ”flyktingkris” diskutabelt, då det under hösten 2015 kommit att används för att beskriva en kris för det europeiska flyktingmottagandet, snarare än den humanitära katastrofen för människor på flykt undan kriget i Syrien.

Det är viktigt att inte ofreflekterat använda dessa begrepp utan att också problematisera hur ordvalet bidrar till att reproducera en viss verklighetsbeskrivning och en viss människosyn. Vad är det till exempel för värderingar som ryms i frågan ”Hur mycket invandring tål Sverige?”, som ställdes av programledarna i en partiledardebatt i Sveriges Television år 2012? En debatt om ”flyktingströmmar”, ”flyktingkvoter” och ”volymer” gör att vi riskerar att fjärma oss från de människor vi talar om.

Migranterna kan inte reduceras till enheter som kan flyttas runt i världen i takt med att tillgång och efterfrågan på arbetskraft och kompetens skiftar. Men i många fall finns fortfarande en föreställning om att migranter är en slags cirkulerande arbetskraft som kan tas in vid behov och sedan skickas ut igen då konjunkturerna förändras. Denna föreställning fanns länge i Tyskland, där man fortfarande talar om

gästarbetare ("Gastarbeiter") utan att tänka på att migranterna också är människor som efter flera år rotat sig i det tyska samhället, som kanske skaffat familj och även erhållit medborgarskap.

- Vad är det som gör att Sabina och hennes bröder söker sig till Sverige? Vad får vi veta om familjens hemförhållanden i Rumänien? Hur ser våra egna associationer ut kring den lilla information som ges i filmen? Vad är det som formar våra föreställningar om Sabina och andra migranter?
- Hur tas Sabina och hennes bröder emot i Sverige? Martin vill gärna anlita Sabinas bröder som billig arbetskraft i bilverkstaden. Hur ska man se på hans sätt att anlita bröderna som "svart arbetskraft"? Sabina vill städa och plocka disk på pizzerian. Mihai är snäll och ger henne jobb, men pizzerians ägare vill inte ha någon svart arbetskraft. Hur kommer det sig att de två arbetsgivarna gör så olika bedömningar? Vem gör rätt?
- Idag söker sig många fattiga och utsatta människor till Sverige. Under åren 1850 till 1930 lämnade ungefär 1,5 miljoner svenskar Sverige, som då var ett fattigt land. Många av dem som utvandrade under denna tid sökte sig till USA i hopp om att tjäna pengar eller för att undkomma religiös förföljelse. Är det rimligt att göra historiska paralleller mellan dessa olika epoker? Människors drömmar och längtan kan vara desamma, men hur har förutsättningarna för migrationen förändrats?

Romer på vandring i världen

I filmen *Till drömmarnas land* görs ingen stor sak av att Sabina och hennes bröder är romer. De tycks helt assimilerade i den västerländska kulturen. Sabina bär t-shirts med texter som "Star Wars" och "Addidas". Sabina och hennes bröder talar rumänska – inte romernas språk: romani chib. Sabina spelar visserligen en poplåt som framförs av den romske artisten Florin Salam. Han är välkänd för många romska ungdomar, men förmodligen helt okänd för en bredare publik i Sverige och världen.

Filmen *Till drömmarnas land* berättar att man idag kan vara rom på många olika sätt. Det finns inga givna regler för detta. Samtidigt kan filmen inspirera till att fördjupa sig kring romernas kultur och historia.

För över tusen år sedan lämnade romernas förfäder Indien. Deras historia har sedan dess kännetecknats av att vara på väg. Ofta har romer blivit förföljda och ivägkörda från plats efter plats. Men inte alltid. I en del länder har romska yrkeskunskaper som hantverk och musik varit uppskattade och efterfrågade. I andra länder har romernas liv präglats av förnedring och slaveri. Idag tror man att det finns cirka 20 miljoner romer i hela världen och att över 12 miljoner av dem bor i Europa.

Många romska kvinnor har genom åren bidragit till familjens försörjning genom spådom eller rådgivning kring kärlek och relationer. Inkomsterna gav kvinnan en viktig ställning i familjen och arbetet bidrog till att synliggöra den romska kvinnas emotionella och empatiska förmågor. Det är denna tradition som Sabina för vidare i filmen *Till drömmarnas land*, då hon i mötet med Elin kan förmedla den kraft och den inspiration som förmår Elin att göra sig fri och lämna Holmsund.

Ordet ”rom” kommer från romernas språk, romani chib, och betyder människa. Ordet ”zigenare” härstammar från det grekiska ordet för kättare och är ett nedvärderande ord som omvärlden satt på romer. Den engelska motsvarigheten, ”gypsy”, myntades i en tid då man felaktigt trodde att romerna kom från Egypten.

Romer är en av Sveriges fem erkända nationella minoriteter tillsammans med judar, samer, sverigefinnar och tornedalingar. Det innebär att dessa grupper har rätt till att få utveckla sitt eget språk och att få bevara och utveckla sin kultur. Avsikten är att motverka diskriminering och göra det möjligt för dessa grupper att delta i samhällslivet på lika villkor. Rättigheterna för nationella minoriteter är en relativt ny företeelse. Europarådet upprättade år 1995 en ramkonvention om skydd för nationella minoriteter som trädde i kraft i Sverige den 1 juni 2000.

Romerna var en av de grupper som, tillsammans med judar, homosexuella, Jehovas vittnen med flera, utsattes för förföljelser och massmord i nazisternas Tyskland under andra världskriget. Precis som

för andra utsatta grupper var det under andra världskriget omöjligt för romer att söka skydd i Sverige – eller i många andra av Europas länder. Förintelsen av romer under andra världskriget brukar på romani chib kallas ”Porajmos” (uppslukandet) eller ”Samudaripen” (massmord).

”Antiziganism” är ett ord för att beskriva rasism mot romer, det vill säga de föreställningar och ideologier som vill särbehandla, driva bort eller tillintetgöra romer för att de är romer. Hatet och misstron mot romer är ännu inte lika uppmärksammat som rasismen eller anti-semitismen, utan ses fortfarande inom vissa grupper som berättigat. Det finns en kritik mot begreppet ”antiziganism” då det bygger på ordet ”zigenare”, den benämning som majoritetssamhället satt på romerna.

I filmen *Till drömmarnas land* dröjer det till en av de sista scenerna innan vi får veta att Sabina och hennes bröder är romer. Det kan hända att romer döljer sin identitet eftersom de är rädda för förföljelser, diskriminering och omvärldens fördomar. Samtidigt finns det romer som strävar efter att smälta in. Det finns även andra grupper av romer som vänt majoritetssamhället ryggen och som enbart umgås med sina gelikar. Kanske är det en anledning till att det under lång tid funnits så många myter om romer? Det saknas kunskap och för det krävs att den romska kulturen i högre grad synliggörs i samhället.

Gruppen romer har ingen religion som binder dem samman, som den judiska kulturen har. Det gemensamma för romerna är i de flesta fall språket och att individen själv identifierar sig som rom. Den berättelse som beskriver romernas historia, och som länge bevarats genom muntlig tradition, har i många fall gått förlorad och det som finns kvar är ofta de framställningar som utgår från omvärldens fördomar och främlingshat.

Litteratur, konst och film har i många fall bidragit till att förmedla en fientlig och nedsättande bild av romer. Romerna har beskrivits som opålitliga och tjuvaktiga främlingar. Dessa bilder har okritiskt förts vidare av majoritetssamhället och präglat människors medvetande i generationer. Den är dessa fördomar som Sabina möter i filmen då hon gör entré i matvaruaffären i Holmsund. Men det är inte bara de negativa

klichéerna som varit förödande för romerna. Också romantiken kring romerna och deras livsstil har bidragit till att marginalisera dem.

I den svenska litteraturhistorien finns några undantag där romer fått komma till tals på egna villkor. I boken *Taikon berättar* (Norstedts, 1946) har folklivsforskaren Carl-Herman Tillhagen nedtecknat sagor som berättats för honom av Johan Dimitri Taikon. Författaren Katarina Taikon har med utgångspunkt från sitt eget liv berättat om att växa upp i en romsk familj i en serie barn- och ungdomsböcker om "zigenarflickan" Katitzi, som utkom i 15 delar under åren 1969–1982. Berättelsen tar sin början på 1930-talet och handlar om den tidens barnhemsplaceringar av romska barn, romska tältläger och arrangerade barnäktenskap.

Till drömmarnas land är en berättelse om romer i vår tid. Sabina och hennes bröder kommer från Rumänien. Det är det land som, efter Turkiet, har den största andelen romer i världen. I dessa länder lever de flesta romer under fattigdomsgränsen, utan tillgång till samhällets trygghetssystem. Många romer ser ingen annan möjlighet till överlevnad än att lämna sina hemländer för att söka sig till ett land där de kan tjäna pengar genom säsongsarbete, genom att samla pantflaskor eller att tigga.

Efter Berlinmurens fall år 1989, och kommunismens sammanbrott i Europa under 1990-talet, förlorade många romer sina arbeten i flera före detta östeuropeiska länder och de drevs bort från sina hem. Det sägs att romerna i vissa fall hade det bättre under kommunisttiden, även om de då tvingades göra avkall på sin kulturella tillhörighet. På vissa platser drar myndigheterna in med bulldozrar och river romska bosättningar eller läger, ofta med förklaringen att det sker av humanitära skäl. Det gör att många romer på nytt blivit nomader. Romer som flyttat till andra länder har mist sitt medborgarskap i det land där de en gång var födda.

Romerna har ibland kallats för de enda sanna européerna; de finns i alla länder och de känner inga gränser. Det skiljer dem från andra européer, som i första hand utgår från nationell tillhörighet. Romerna sägs därför ha något viktigt att lära oss om gränsöverskridande rörlighet. Detta är dock en romantiserad beskrivning av människor som genom

historien fördrivits från platser där de försökt slå sig ned, men det är ändå ett tema återkommer i slutet av filmen *Till drömmarnas land*.

Sabina och hennes bröder vill gärna smälta in och bli en del av Holmsund. Men när de blir bortkörda av bilverkstadens ägare Martin skäms de inte för att berätta att de är romer. När Martin frågar om de ska resa hem svarar Sabinas bror Ciprian: "Nej, vi är romer. Hela världen är vårt hem." Det är en nyckelreplik som fångar denna idé om romer: De saknar tillhörighet, men ser hela världen som sitt hem.

Många romer satte sina förhoppningar till de utvidgningar av EU som gjordes 2004 och 2007. Lågutbildade och arbetslösa romer från de tidigare slutna kommunistiska regimerna i öst såg möjligheter till en bättre tillvaro på den fria arbetsmarknaden inom EU. Romska aktivister förväntade sig att EU skulle kunna bli en plattform för romer att delta i det politiska arbetet i Europa. De romska förhoppningarna stärktes av att de tidigare EU-länderna fokuserade på minoriteternas situation då nya länder ansökte om medlemskap och det ställdes krav på reformer.

Även om många länder idag har stiftat lagar som förbjuder diskriminering av romer och andra minoriteter är det viktigt att göra skillnad på *absolut diskriminering* och *relativ diskriminering*. Absolut diskriminering innebär att en viss grups möjligheter regleras i lag. Fram till 1965 var det till exempel förbjudet för zigenare att bosätta sig i Sverige. Relativ diskriminering innebär att det ges sämre förutsättningar för den diskriminerande, än för resten av befolkningen, på grund av fördomar, misstro, ogillande eller andra subjektiva attityder i samhället. Det är till exempel inte förbjudet för romer i Rumänien att söka arbete, ta anställning, studera, rösta eller delta i politisk debatt. Tvärt om, de rumänska myndigheterna arbetar för romers lika rättigheter och mot antiziganism. Men i de vardagliga situationerna i civilsamhället och i de egna livsvalen blir de negativa attityderna och värderingarna synliga.

I filmen skildras hur Sabina och hennes bröder lever sitt nomadliv i norra Europa med en välpackad bil – istället för med häst och vagn, som var det vanliga för äldre generationer. Romernas en gång så högt värderade kunskaper kring hästar och hantverk efterfrågas inte längre.

Numera handlar det om bilar och reparationer. Det är därför inget konstigt att Sabinas bröder i filmen får arbete i en bilverkstad, även om det kan ses som en något förenklad framställning av romska män idag.

Bilden av romska EU-migranter som tigger utanför affärer eller söker pantburkar i papperskorgar har i många fall kommit att prägla vår blick. Om romerna inte främst syntes som tiggare skulle vi svenskar kanske tänka mer på romernas unika kultur och att romerna, i likhet med andra minoritetsfolk, berikar vårt land och vårt samhälle. Vårt förhållningssätt skulle då kunna präglas av större förståelse och respekt.

- Hur märks det i filmen att Sabina och hennes bröder är romer? Vad innebär det att vara rom? Hur har villkoren sett ut för att leva som rom i Sverige och i Europa tidigare i historien? Hur ser villkoren ut idag? Tag reda på mer om romsk kultur och romska traditioner.

- Det finns idag många romer som utgör en självklar del av det svenska samhället. De romska EU-migranter som kommer till Sverige har däremot ofta helt andra förutsättningar. I vilken utsträckning handlar de romska EU-migranternas utanförskap om deras romska tillhörighet, och i vilken utsträckning handlar det om klasskillnader som blir synliga då EU-medborgare fritt reser mellan fattigare och rikare länder i Europa?

Utanförskap och självskadebeteende

Elin berättar i filmen att hon mobbats i skolan. Hon berättar om sin mammas självmord och att hon försökt hantera svårbemästrade känslor genom att skära sig själv. Denna typ av självskadebeteende har en lång historia. Redan i Bibeln berättas om hur Jesus möter en man som skadar sig själv med stenar (Markusevangeliet 5:2–13) och genom historien har människor skadat sig själva – eller försökt förgifta sig själva med droger.

Den hittills mest använda definitionen av självskadebeteenden har formulerats av den amerikanske psykiatrikern och forskaren Armando Favazza år 1996. Han ser självskadande som en ”avsiktlig förstörelse

eller förändring av den egna kroppsvävnaden utan medveten själv-mordsavsikt”. Han skiljer mellan kulturellt accepterat självskadebeteende (som kan vara kopplat till utseendeideal) och patologiskt självskadebeteende (som inte har någon förankring i samhället).

Det är lätt att gå vilse bland alla psykoanalytiska och symboliska teorier som ibland ges som förklaring till självskadebeteenden. Till den vanligaste förklaringen hör att en individ kan befinna sig i ett tillstånd, uppfyllt av mycket negativa tankar kring sig själv och sin situation. Eftersom det kan vara svårt att för sig själv formulera hur ens övermäktiga tankar och känslor hänger ihop, kan det ibland upplevas som en befrielse att förlägga denna inre smärta till den yttre kroppen, genom att till exempel skära sig. Beteendet kan bli ett sätt att reglera känslor av maktlöshet genom att ta kontroll över en påtaglig kroppslig smärta.

Beteendet kan bli repetitivt och en del i en process där man försöker straffa sig själv för att man känner som man gör. På ett symboliskt plan kan skadorna på den egna kroppen vara ett sätt att ordlöst kommunicera inre plågor till omvärlden. Det kan handla om en önskan att bli sedd och omhändertagen. För omvärlden handlar det om att kunna möta detta på rätt sätt, utan att moralisera och utan att anklaga den som skadar sig själv för att söka uppmärksamhet.

Det är viktigt att lära sig hantera livets svåra utmaningar. Sorg, misslyckanden och olika typer av vardagliga bekymmer är en del av livet. Vi lär oss ofta hantera dessa svårigheter i interaktion med andra. Barn, men även vi vuxna, tar efter viktiga och betydelsefulla personer i vår närhet som hjälper oss att förstå vad vi känner genom att finnas där, spegla våra känslor och hjälpa oss att sätta ord på reaktioner och tankar. Det gör att våra upplevelser och känslor kan bli begripliga för oss.

Elins erfarenheter av mobbing och utanförskap i skolan, liksom mammans självmord och pappans galenskap, har påverkat henne och utlöst destruktiva handlingar. I filmen kan Elin berätta om sina känslor och tankar, sina erfarenheter och insikter. Men det är oklart vad det är som hjälpt henne att ta sig ur sitt självskadebeteende, hur hon övervunnit sina svårigheter och hur hon erövrat den självinsikt hon visar.

En forskare som försökt formulera hur vi människor kan ta oss igenom sorger och livskriser är den amerikanska psykiatrikern Elisabeth Kübler-Ross. I boken *Samtal inför döden* (Bonniers, 1976) har hon beskrivit detta i en modell där hon identifierat fem faser: I den första fasen är det vanligt att *förneka* det som hänt eller det problem man står inför. I den andra fasen kan man uppleva stark *ilska* över omständigheternas tillstånd. Den tredje fasen utgörs av en *förhandling* med sig själv om problemets allvar och lösning. Den fjärde fasen kännetecknas av *depression* över den sorg som måste bearbetas. Detta leder fram till den femte fasen som innebär en *acceptans* av det man varit med om. I denna avslutande fas har sorgen eller livskrisen förvandlats till en mänsklig erfarenhet. I filmen beskrivs hur Elin nått detta tillstånd av acceptans. Elin ser ingen anledning att dölja sina ärr, eftersom de numera är en del av henne själv och en viktig del av hennes personliga historia.

Utifrån nyhetsmediernas rapporter och populärkulturella framställningar kan det vara lätt att få en uppfattning om att problemen med självskadebeteenden och psykisk ohälsa ökat under senare år. Men det är svårt att avgöra, eftersom statistiken är svårbedömd. Mediernas rapportering har gjort det mer accepterat att tala om psykisk ohälsa och det har gjort att det blivit enklare för många att söka och få hjälp. Olika berättelser och skildringar av självskadebeteenden kan också ha normaliserat beteendet och gjort att det kan ha skapats en föreställning om att man ska skada sig själv när man mår dåligt, att det blivit ett vedertaget sätt att uttrycka sig för att bli tagen på allvar.

Det kan vara känsligt att tala om psykisk ohälsa i en grupp om det finns en förväntan kring att man som elev också ska lämna ut sig själv. Att utgå från Elins erfarenheter i filmen kan därför underlätta samtalet.

- Vad får vi veta om Elins utanförskap och självskadebeteende i filmen? Går det att förstå varför Elin skadat sig själv? Förstår hon det själv?
- Hur kan det komma sig att Elin och hennes pappa tycks ha så olika förutsättningar att öppet tala om sina känslor av sorg och saknad? Vad

kan det vara som gjort att Elin övervunnit sitt självskadebeteende och att hon så självklart kan berätta om mobbning, mammans självmord och pappans galenskap, när Sabina och hennes bröder frågar Elin om hennes bakgrund? Hur lär man sig förstå till synes övermäktiga känslor och hur kan man ta kontroll över sina negativa tankar? Var kan man som ung vända sig för att få hjälp med svårhanterliga tankar och känslor?

Vänskap, kärlek och sexualitet

Mellan Elin och Sabina utvecklas en nära vänskap. Eller kanske är det en förälskelse som efterhand allt mer börjar likna kärlek?

Den italienske professorn Francesco Alberoni har försökt fånga de filosofiska tankarna kring denna typ av relationer i sin bok *Vänskap* (Bokförlaget Korpen, 1987). Han menar att verklig vänskap är en ömsesidig relation mellan två självständiga individer. Vänskap uppstår genom en rad successiva möten och fördjupanden. Två vänner förstår varandra och har mer eller mindre samma bild av varandra. Givetvis inte identiska bilder, för då skulle det inte finnas något att upptäcka, men utan allt för stora avvikelser. ”Av en vän väntar jag mig alltså att han inte missuppfattar mig. Alla andra kan missförstå mig, men inte en vän. Om en vän missförstår mig är vänskapen slut”, skriver Francesco Alberoni.

En viktig dimension i en vänskapsrelation är att man kan mötas i situationer som upplevs som äkta och meningsfulla. Francesco Alberoni förklarar att vi i mötet med vänner lär oss förstå oss själva. Kanske är det precis vad som sker i mötet mellan Elin och Sabina i filmen? De ställer nyfikna frågor om varandras intressen och familjer – och lyckas därmed formulera olika insikter om sig själva. ”Vid mötet lär jag känna mig själv genom att lära känna min vän”, skriver Francesco Alberoni.

På detta sätt upptäcker vi vad vi har gemensamt och var vi skiljer oss åt. Vi upptäcker det som är annorlunda hos oss, vår egen särart, samtidigt som vi också upptäcker hans. De som studerat vänskap har allt för mycket betonat identiska erfarenheter. En

väns erfarenhet är intressant just därför att den är annorlunda. Det är genom att jämföra mig med denna erfarenhet som jag lär känna mig själv.

Mötet med en vän kan också bidra till att vi väljer att inleda en process där vi förändrar eller utvecklar oss själva. Ofta kan det vara så att vi har mer att lära av en vän, än av våra föräldrar, skriver Francesco Alberoni.

Endast tillsammans med en vän kan vi förstå och uppskatta både hans och vår egen särart. Men vännens erfarenhet kan också lära oss andra sätt att vara som passar oss och som får oss att vilja ändra på oss. Inte genom att vara som han genom att förneka oss själva, utan för att vara just oss själva. Det som är annorlunda hos vår vän kan hjälpa oss att se våra egna möjligheter.

En väns erfarenhet är den enda erfarenhet vi kan dra nytta av. Andras erfarenhet hjälper oss i allmänhet inte alls. Den känns främmande och vi kan inte tillämpa den på oss själva. Till och med barn har svårt att dra nytta av föräldrarnas erfarenheter.

Vänskapen finns där, oavsett om det förflyter tid mellan de gånger man möts. Man har aldrig tråkigt tillsammans med en vän, därför att äkta vänskap alltid är ett äventyr, ett utforskande av livets mysterier. Detta påminner om barndomens och ungdomsårens vänskap. Två barn blir vänner när de uppfinner nya lekar, släpper loss fantasin och ger sig ut för att utforska den stora världen omkring dem, skriver Francesco Alberoni.

I ungdomsåren avtar barndomens fantasier om äventyr men man får istället ett djupare intresse för själslivet, för omvärlden och historien. Alla ungdomar måste nu inom en mera begränsad skala av möjligheter välja vilket förhållande de skall ha till andra. Alla är i viss mån psykologer som pejar sitt eget och andras psyke för att förstå dess lagar. I detta sökande efter den egna identiteten och

således också efter det som skiljer oss från andra är vännen den person som står oss närmast, den vi studerar mest.

Inom litteratur och film hör det ofta till berättelsens grundstruktur att huvudperson har en hjälpare som lotsar huvudpersonen genom historien och som hjälper huvudpersonen att övervinna en rad hinder. I filmen *Till drömmarnas land* är Sabina den hjälpare som gör att Elin förmår bryta upp och ta ett nytt steg i livet. Sabina ser och bekräftar Elin. Det är ett nära och äkta möte som äger rum mellan dem.

Berättelsen skulle ha kunnat sluta med att Sabina gett sig av med sina bröder – och lämnat Elin i Holmsund. Så slutar till exempel Steven Spielbergs film *E.T.* (1982), som handlar om hur tioårige Elliott sörjer att han förlorat kontakten med sin pappa efter en skilsmässa. Elliott blir vän med en övergiven rymdvarelse som på ett mirakulöst sätt låter pojken få bearbeta känslor av sorg och saknad. Därefter lämnar rymdvarelsen kvar pojken på jorden när rymdvarelsen blir hämtad av sina egna. Verkligen vänskap tillåter nämligen att den ene ger sig av. Om de varit ett förälskat par skulle rymdvarelsen stannat på jorden eller också skulle pojken följt med i rymdskeppet eller också skulle bägge två valt döden (som i William Shakespeares pjäs *Romeo och Julia*). Det är de tänkbara valmöjligheter som den klassiska dramaturgin erbjuder, enligt Francesco Alberoni. Filmen *Till drömmarnas land* slutar inte med en separation eller en gemensam död. Filmen slutar med att Elin kräver att få följa med Sabina. En förälskad person måste stanna hos den älskade.

På samma sätt som rymdvarelsen E.T. är Sabina en person från en annan kultur, ett annat universum, som kan visa att det är tillåtet för Elin att avvika från majoritetssamhället i Holmsund. Elin väljer bort den destruktiva vardagen med pappan för att upptäcka något nytt, som annars skulle varit oåtkomligt. Tjejerna ger sig av tillsammans; kanske som vänner, kanske i ett förhållande präglad av kärleken till varandra.

Francesco Alberoni förklarar i sin bok att det finns perioder i livet då vi söker oss fram, då vi inte upplever samhörighet, stunder då inget verkar stämma, då vi kan känna leda, utanförskap och depression:

Ledan är symptomet på en försämring i vårt förhållande till världen och således också till oss själva. Ledan försvinner först när vi ger oss ut i världen igen, det vill säga genom att vi accepterar dess utmaning. Genom att söka vår nya identitet.

Då och då i livet måste vi alltså kasta bort en del av oss själva, överge en för oss välkänd del av samhället. Vi måste gå vilse för att åter hitta tillbaka. Vi måste åter bli vägförande som anländer till en okänd trakt. Vi måste återerövra en plats i samhället som om detta vore oss främmande.

Filmen *Till drömmarnas land* slutar mycket riktigt med att både Elin och Sabina blir "vägförande" som ger sig av mot en okänd trakt. Kanske handlar det om ett sommarlovsäventyr, kanske handlar det om livet?

Precis som i fallet med Sabinas romska bakgrund och Elins självskadebeteende görs det i filmen ingen poäng av Sabinas och Elins eventuella homosexualitet. Det är vår egen blick och våra egna referenser som styr vår tolkning: Tjejerna ritar ett hjärta mellan sina namn när de klottrar i den nedlagda fabriken. De kramas och kelar. De ställer sig på en utsiktsplattform och skriker "Fuck you, Holmsund", vilket skulle kunna referera till den lesbiska kärlekshistorien i Lukas Moodyssons film *Fucking Åmål* (1998), där en av huvudpersonerna heter just "Elin", precis som huvudpersonen i filmen *Till drömmarnas land*.

Frågan om att inleda ett lesbiskt förhållande problematiseras inte inom ramen för handlingen i filmen. Inte heller diskuteras svårigheterna att "komma ut" som homosexuell på en mindre ort. Sabinas bröder, som skulle kunna ha haft invändningar om deras lillasyster inledde ett förhållande med en svensk pojkvän, ser inget anmärkningsvärt i relationen mellan Sabina och Elin. Den ömhet som tjejerna visar varandra kan uppfattas som en intim vänskap, men också som en enkel och självklar kärleksrelation där två ungdomar av samma kön väljer varandra.

- Vad har Elin och Sabina för typ av relation? Fundera över i vilken mån vår uppfattning om Elins och Sabinas relation påverkas av att de är

tjejer. Deras sätt att visa närhet och ömhet kan av vissa ses som ett uttryck för kvinnlig omvårdnad och omsorg. Hur skulle vi ha uppfattat relationen om det istället varit två killar som ritat ett hjärta kring sina namn och som kelat med varandra i sängen? Hur kommer det sig att förväntningarna på att "vara tjej" och att "vara kille" kan se så olika ut?

- Försök att sätta ord på vad som utmärker en stark och ömsesidig vänskap. Vad skiljer denna typ av vänskap från relationen till mer ytligt bekanta personer eller till dem vi förälskar oss i? Hur ska man vara som vän och vad kan det vara som gör att en stark vänskap kan gå förlorad?

Mediebilder och stereotyper

Det är i hög grad mediernas bilder och berättelser som bidrar till att forma, bekräfta och utmana våra föreställningar om hur vi ser på oss själva, varandra och vår omvärld. Det är därför viktigt att skapa en ökad medvetenhet kring mediernas dominerande ställning i våra liv och i opinionsbildningen. Det är värt att begrunda, att vi har uppfattningar och föreställningar kring en rad olika personer, platser och historiska tidsepoker där vi helt saknar personliga erfarenheter, men där vi kunnat ta del av både dokumentära och fiktiva skildringar via medierna.

Men medierna är inte ett neutralt "fönster mot världen", utan alla bilder och berättelser som förmedlas utgör ett subjektivt urval av alla de berättelser som är möjliga att förmedla. Vi måste därför utveckla kunskap om de överväganden som styr mediernas sätt att forma budskap och de sätt på vilka vi tolkar och skapar mening kring dessa budskap.

Nyhetsmedierna i Sverige lyder under de grundlagar som reglerar tryckfrihet och yttrandefrihet, men vid sidan av detta har journalister och tidningsutgivare sedan 1923 också arbetat efter olika etiska regler kring publiceringar som man frivilligt kommit överens om. I dessa regler anges bland annat att nyhetsförmedlingen ska vara korrekt och allsidig. Journalister ska visa särskild hänsyn vid publicering av namn och bilder på privatpersoner, särskilt vid rapportering om brott och olyckor.

Expressen 3 september 2015. Omslagsfoto: Nilüfer Demir.

Trots att nyhetsmedierna uttryckligen inte ska bidra till att dramatisera verkligheten, så händer det ibland att olika nyhetsmedier gör avsteg från de publicistiska reglerna. Ett sådant avsteg, som har bäring på debatten om flyktingfrågan, var när medier världen över valde att publicera den turkiske journalisten Nilüfer Demirs foto av den treårige Alan Kurdi som spolats iland på en strand på en turistort i Turkiet efter att ha drunknat i Medelhavet på flykt undan kriget i Syrien. Fotot publicerades av tidningen Expressen den 3 september 2015 och i tidningen förklarar chefredaktören Thomas Mattsson beslutet att publicera bilden:

Det finns goda skäl till att avstå ett sådant här foto. Ändå tillgängliggör vi det. Aylan och hans familj flydde kriget i Syrien för att finna skydd hos oss i det säkra EU, men bilden visar hur vi svek. Hur ännu en familj drunknade i Medelhavets vågor – samtidigt som främlingsfientligheten sprider sig i bland annat Sverige.

Den här utvecklingen är skamlig, och därför ger Expressen.se och tidningen Expressens förstasida i dag en så brutal skildring av vårt nya Europa. Jag förstår att ni vill vika undan med blicken, bläddra vidare eller scrolla ner snabbt – för att slippa se. Men gör

inte det. Vi är alla skyldiga Aylan och alla andra som lider att begrunda det som nu sker.

Jag tror att den här bilden kommer att få stor betydelse för förståelsen av flyktingkatastrofen. Redan i natt började den bli till en symbol: så skilda titlar som amerikanska New York Times och engelska The Sun visade den döda Aylan, för att bara nämna några medier som kanske inte alltid gör samma nyhetsvärdering, och Aylans allt för korta liv kan nu komma att få en ovälkommen mening i debatten om hur Europa ska agera.

Det är i så fall en orättvis utveckling, Aylan var värd bättre, men det är också miljoner andra som ännu lever. Därför ska ni trots allt se bilden.

I fallet Alan Kurdi [kurdisk stavning] blir det tydligt hur bilden av den döde pojken, som spolats iland på en turistort, skapar identifikation och griper tag i våra känslor. I andra fall kan det hända att vi nyhetskonsumenter tar del av sakliga rapporter om hundratals döda flyktingar som omkommit på sin väg över Medelhavet, utan att vi blir nämnvärt berörda. Vi ser inte individerna bakom siffrorna.

En betydelsefull insikt är därför, att varje medium har sin unika estetiska form med sina särskilda möjligheter och begränsningar, där utformning och innehåll gemensamt bidrar till att gestalta ett budskap. En tabell med statistik som visar antalet flyktingar eller migranter som söker sig till Europa kan ge en korrekt bild. En utredning eller en resonerande rapport från FN:s flyktingorgan UNHCR kan ge en mer sammansatt bild som förklarar bakgrund och orsaker. Men en fotografisk bild, som visar en enskild flyktingpojkes öde, ger en helt annan information och skapar naturligtvis helt andra reaktioner.

Nyhetsmediernas uppdrag är att rapportera allsidigt och korrekt om det som är sant och relevant. För journalister handlar det om att informera medborgarna om viktiga händelser, granska politiker och maktutövare samt kommentera det som sker lokalt, nationellt och internationellt. Journalister ska inte iscensätta och dramatisera.

Att väcka känslor och skapa dramatik brukar däremot sägas vara konstens uppgift. Vissa menar att konstens främsta ändamål är att öka förståelsen för människan; att skapa empati och hjälpa oss att se på oss själva och varandra på ett nytt och utmanande sätt. Det handlar om att genom skönlitteratur, film och teater få ta del av berättelser som ger nya perspektiv på oss själva och världen, som hjälper oss att formulera nya tankar och frågor om tillvaron och om detta att vara människa. Den amerikanske poeten Ezra Pound har i boken *Litterära essäer* (Bo Cavefors, 1975) beskrivit konstarterna som en vetenskap med syfte att analysera "den andliga människan", människosläktet och individen:

De olika konstarterna, litteraturen, poesin, är vetenskaper lika väl som kemin är vetenskap. Deras uppgift är att analysera människan, människosläktet och individen. Kemins uppgift är att analysera hur materien är sammansatt.

Konsten ger oss en stor procent av de bestående och ovederläggliga erfarenheterna om den mänskliga naturen, den andliga människan, människan sedd som en tänkande och kännande varelse. Dess domän börjar där den medicinska vetenskapens tar slut, eller snarare skjuter den en bit in på medicinens område. De två konstarterna går över varandras gränser.

Medicinen lär oss att människan trivs bäst med en lämplig docering hygien, luft och sol. Konsten lär oss att människan är nyckfull, att den ena människan inte är den andra lik. Att människorna är olika på samma sätt som löven på träden skiljer sig från varandra. Att de inte liknar varandra som knappar formade av en maskin.

I spelfilmen *Till drömmarnas land* får vi lära känna tonårstjejerna Elin och Sabina och se hur deras relation utvecklas. Mötet med filmens Sabina kompletterar våra egna möten med de EU-migranter och flyktingar vi själva träffat i vår egen närmiljö. Också Elin, och hennes berättelse om sitt självskadebeteende, kan bidra till att nyansera och öka

förståelsen för ungdomar med psykisk ohälsa. Frågan om tjejerna enbart är nära vänner, eller om relationen rymmer ett lesbiskt kärleksförhållande, lämnas öppen för åskådaren att själv dra sina slutsatser.

Filmens öppna struktur, och ofullständigt redovisande fakta om förhållanden och konflikter, gör filmen *Till drömmarnas land* till en undflyende berättelse som tvingar åskådaren att bidra till berättandet genom att själv göra tolkningar och formulera insikter och slutsatser. *Till drömmarnas land* är inte en film som drivs framåt av tydliga yttre motsättningar, utan filmen har mer karaktär av en poetisk meditation.

Hos upphovsmännen till filmen har det funnits en överordnad ambition, att inte låta skildringen av Elin och Sabina och deras relation följa de gängse stereotyperna. Uppkomsten av stereotyper tar fasta på några få enkla, lättförståeliga och erkända karakteristika av en person eller en grupp, för att sedan låta dessa egenskaper representera allt. Genom att på detta sätt fixera, förenkla och överdriva, reduceras också den person eller den grupp som beskrivs till en fast och förutsägbar figur, det vill säga: en stereotyp. Användningen av stereotyper används ofta för att göra skillnad på dem som anses avvika. Genom att upplevas och avfärdas som "stereotypa" kan personer och grupper marginaliseras – samtidigt som andra framstår som normala och individuella. Det skapas hierarkier, en maktordning, med "vi och dom".

I filmen *Till drömmarnas land* har upphovsmännen kommit runt den stereotypa skildringen av romer, personer med psykisk ohälsa och homosexuella genom att enbart göra små antydningar som sedan inte problematiseras eller fördjupas ytterligare. Att vara rom, att ha erfarenhet av psykisk ohälsa eller att eventuellt vara lesbisk beskrivs inte som ett problem i filmen. Allt detta förefaller helt normalt.

Samtidigt har det varit viktigt för upphovsmännen att alla romska karaktärer i filmen skulle spelas av verkliga romer. Efterhand blev det också viktigt att karaktären Elin skulle spelas av en tjej som själv haft egna erfarenheter av självskadebeteende. Utifrån sina egna upplevelser och personliga kunskaper kunde de unga skådespelarna på olika sätt bidra till utformningen av filmen och till karaktärerna de gestaltar.

I grunden handlar givetvis skådespelarkonsten om att kunna gestalta personer som har erfarenheter och egenskaper som skådespelaren själv saknar, till exempel i roller som mördare, viking eller utomjording. Samtidigt kan det finnas en viktig poäng i att låta personer med en viss etnisk tillhörighet få gestalta karaktärer från sin egen kultur. I Sverige var det självklart att anlita personer med samiskt ursprung för huvudrollerna i regissören Amanda Kernells långfilmsdebut *Sameblod* (2016). Visst handlar det om att skapa illusioner, men en modern publik förväntar sig också en trovärdig gestaltning. Det handlar om språk och dialekter, om levda erfarenheter och kulturella referensramar.

I kulturdebatten har det under lång tid funnits en kritik mot allt som påminner om traditionen med "blackface". Detta var ett fenomen i amerikanska minstrel-shower och i amerikanska spelfilmer i början av 1900-talet, där man sminkade vita skådespelare för att låta dem göra nidporträtt av svarta. En av Sveriges första stora stjärnor i Hollywood, vid sidan av Greta Garbo, var den svenske skådespelaren Verner Öhlund (1879–1938). Han kom från Bjurholm, utanför Umeå, och gjorde karriär inom amerikansk film genom att låta sig sminkas till kines. Idag är det många som vill problematisera den här typen av rollbesättningar.

I filmen *Till drömmarnas land* har de unga skådespelarna bidragit till att göra nyanserade rollporträtt av Elin och Sabina. De representerar personer, som i nyhetsmedierna ofta blir reducerade till en politisk fråga eller som inte ges någon plats överhuvudtaget. I filmen får de ett ansikte, en röst och en historia. Samtidigt framställs flera av de vuxna karaktärerna i filmen som tillspetsade karikatyrer. Så är fallet med den kvinnliga rektorn, som smyger runt i dimman på en åker med ett gevär – och som i en slapstickartad scen imiterar en älg när hon demonstrerar en fångstgrop i skogen för en god vän. På samma sätt smyger Elins pappa omkring med ett gevär innanför köksfönstret när han ska skrämma bort några små pojkar som sparkar boll på gården utanför huset. Elin och Sabina möter också den fientliga inställda kvinnan vid pantautomaten.

Det tycks som om de nyanserade porträtten av Elin och Sabinaoreflekterat medfört en stereotyp skildring av de vuxna karaktärerna i

filmen, så att Elin och Sabina ska få några motståndare att förhålla sig till. Filmen upprättar på detta sätt en relation mellan ett ”vi” och ett ”dom”, där ”dom andra” i detta fall utgörs av de förmodat främlingsfientliga och känslomässigt hämmade norrlänningarna på orten.

Det är inte alltid vi vill se den misstänksamhet mot främlingar som vi ibland visar. Det behöver inte vara fråga om uttalad rasism eller antiziganism. I många fall kan det handla om en osäkerhet och rädsla inför vad det nya och främmande kan innebära. Men denna typ av fördjupad förståelse för de främlingsfientliga vuxna ges ingen plats i filmen.

- Diskutera i vilken mån filmen *Till drömmarnas land* lyckas nyansera de stereotyper som kan finnas kring romer, ungdomar med psykisk ohälsa eller homosexuella. I vilken utsträckning går det att förstå de vuxna karaktärerna i filmen – och i vilken utsträckning reduceras de till en stereotyp bild av ”dom andra”, personer som inte är som ”vi”?
- Fundera över olika mediers möjligheter och begränsningar när det gäller att beskriva vår omvärld; när det gäller att förmedla information och fakta – och när det gäller att skapa identifikation och engagemang. Vilka olika roller har traditionella nyhetsmedier, konsten och populärfilmen? Vilken roll spelar idag våra inlägg och delningar i sociala medier?

Ortens bästa poet

Ett betydelsefullt inslag i *Till drömmarnas land* är den dikt som Sabina läser under filmens gång. Dikten presenteras som om den vore Sabinas inre monolog och på ett impressionistiskt sätt fångar texten upp Sabinas intryck av de stämningar och attityder hon möter i Holmsund.

Använd Sabinas dikt som utgångspunkt för att uppmuntra de elever som sett filmen att skapa egna poetiska texter om sin egen verklighet. Uppgiften kan utformas på många olika sätt och ges större eller mindre utrymme. Börja med att avsätta några minuter för att låta eleverna skriva dikter i en improviserad associationsövning. Gå vidare

med ett större uppdrag till eleverna att på ett mer förberett sätt utveckla sina texter. Var noga med att skapa överenskommelser kring ifall de texter som eleverna skriver ska publiceras eller framföras offentligt inför publik. Betona att vårt sätt att formulera oss om våra liv och vårt samhälle kan bidra till att ge oss makt och inflytande. Det är inte bara politiker, journalister och reklamskapare som äger rätt att formulera berättelsen om världen. Alla har rätt att göra sin röst hörd.

En spännande infallsvinkel kan vara att introducera eleverna för rörelsen kring poetry slam, en form för estradpoesi där författarna framför sina verk offentligt. Rörelsen uppstod i USA på 1980-talet och introducerades i Sverige kring 1995. Reglerna för tävlingen anger att dikterna skall vara originaltexter framförda av poeten själv inom en tidsram av högst tre minuter. Texten skall framföras utan rekvisita, musikinstrument eller andra effekter. Förutom individuella tävlingar och lagtävlingar finns även andra grenar inom poetry slam, till exempel ”triathlon” där en dansare, en musiker och en poet uppträder tillsammans. Juryn kan bestå av särskilt utvalda personer som delar ut poäng. Men det händer också att publiken är med och utser vinnaren. Det är vanligt att publiken knäpper gillande med fingrarna under framträdandet, varvid ett mäktigt ljud uppstår, och publiken som lyssnar visar ofta sin uppskattning efter särskilt starka formuleringar.

En intressant utveckling av konceptet poetry slam i Sverige skedde då den ideella föreningen Förenade Förorter under åren 2015–2018 arrangerade tävlingen Ortens bästa poet, där ungdomar från olika förortsområden i Sverige bjöds in att skriva och framföra poesi kring sina skilda erfarenheter. Genom deltävlingar på cirka tio platser i Sverige kvalificerades de bästa bidragen till en riksfinal. Många av deltagarna i tävlingen Ortens bästa poet har sina rötter i andra länder och de gav i sina dikter spännande och tänkvärda perspektiv på mötet med Sverige, olika typer av kulturkrockar och sin uppväxt i olika förortsmiljöer.

År 2017 vanns tävlingen Ortens bästa poet av den då sextonårige Jami Faltin från Flemingsberg, utanför Stockholm. Hans dikt handlar om hur det är att vara finsk rom i Sverige. Liksom många andra tävlande

är han också rappare. "Poesi är som rap utan beats", förklarade Jami Faltin i en intervju i samband med att han vann tävlingen.

I sin dikt tar Jami Faltin med lyssnarna på "en resa med det resande folket". I högt tempo beskrivs hur romernas kultur formades i norra Indien på tusentalet och hur romerna inledde sin vandring ut i världen och hur de under århundradena förföljts och diskriminerats. Jami Faltin refererar till de svartas kamp i USA: "Och ni mina mörka bröder och systrar, jag vet att ni från andra sidan kontinenten lyssnar; att ni vet hur det känns att inte riktigt vara fri, ni har också upplevt många år av slaveri." Och dikten avslutas i nutid, där Jami Faltin bland annat refererar till att nyfödda romska barn registrerats av svensk polis i en hemlig (och olaglig) databas med över 4 700 romer, vilket avslöjades av Dagens Nyheter den 23 september 2013. Diktens avslutande rader om "röda, gröna, blåa" syftar på olika linjer i Stockholms tunnelbana.

2017 – allt är fortfarande samma.
Diskriminerade och hatade av alla.
Nyfödda barn, dom är med på svarta listan.
Men, haha, vi kommer aldrig försvinna.
Förföljelser, trakasserier och diskriminering,
jag sitter på ett tak och tänker: Vad är livets mening?
Finbyxor, en skjorta och en sliten hatt,
dom ser inte hela bilden, så dom målade med svart.
Och folk undrar varför vi har på oss den här skiten.
Jag rockar hela outfiten, men bytte finskorna till sneakers.
Du ser bara någon som tigger utanför ICA.
Du ser inte att det är deras enda sätt att bli rika.
Vi har aldrig fått jobb, vi har aldrig fått va' med.
Vi har aldrig fått nå't, vi har aldrig fått ta del.
Och ni kan försöka fortsätta kränka oss.
Men ni kommer aldrig kunna sänka oss.
Röda, gröna, blåa, vi finns på varje station.
Låt oss bli hörda om vår situation.

Vid den lokala uttagningen till Ortens bästa poet i Malmö år 2018 handlade många texter om det mångkulturella Sverige; om att bli ifrågasatt för att bära slöja och om svårigheterna för den med utländskt namn eller utseende att ta sig in på svensk arbetsmarknad. Tidningen Sydsvenskan har den 14 december 2018 återgett de två dikter från deltävlingen i Malmö som tog sig vidare till riksfinalen i Stockholm.

Sjuttonåriga Hamdi Osman från Malmö valde att i sin dikt diskutera sin rätt att bära slöja och den islamofobi hon möter i Sverige:

Är det inte för varmt?

Jo, det är det.

Vill du verkligen se ut sådär?

Ja, jag är nöjd med det jag bär.

Men är du inte förtryckt då?

Nej, vem har sagt så?

Varför vill alla veta varför jag ser ut som jag gör,
de bara förstör mitt humör varje gång de avgör
och gör det till en sabotör fastän det enda den gör
är att den frigör mig från detta elände.

Män ser på kvinnor och deras utseende,
med sjalen tvingas du att förstå mina ord
och endast tänka på den skönhet
som jag gömmer inombords.

Det räcker med eran falskhet
som ni gömmer bakom eran godhet.

Men jag har äntligen fått en helhet på er verklighet
och ser nu det som en svaghet.

Och förresten, vad hände med er religionsfrihet?
Varför skapa lagar som man sen inte kan följa?

Det är för att de älskar att dölja
allt bakom det där leendet ni vet,
det där leendet där de drar på munnen
men det når inte fram till ögonen,

där deras ögon utstrålar hat och ondska
och det bara växer och växer tills de exploderar.
Ni vet det där leendet, som de bär på som en förklädnad
där du inte vet om de vill se dig fängslad
på grund av er rasskillnad eller religionsskillnad.

Nilofar Salimi, 22 år från Lund, berättar i sitt tävlingsbidrag om arbetsmarknaden i Sverige, om integration och dubbelmoral – och hon uppmuntrar alla som lyssnar till hennes dikt att tro på sig själva:

Finns det ett värre ställe än vårt samhälle?
Där en ung kille måste offra sin kropp
för att sätta stopp för ett påhopp eller ett hatbrott?
Där Mohammed har tio års erfarenhet
men Anders är Anders så han får jobbet diskret.
Där de prechar religionsfrihet
men när jag går ut med slöjan är jag en rasistmagnet.
Och där Nafisa måste kämpa mer än Lisa för att inte bli avvisad,
och ändå skryter de om sin rättvisa.
I dagens era ska VI integrera, för även om du briljerar
blir du aldrig accepterad,
jag menar, till och med Zlatan måste leverera tio gånger mera
för att inte bli filtrerad.
Här ska vi niga och buga, tiga och ljuga
för annars tror de vi är här
för att islamisera, invadera och ockupera.
Vilken brutal dubbelmoral.
Det kanske är dags för ER att integrera och börja acceptera
att numera kan man leva olika, men i samma land.
Så nästa gång du får höra att vi ska tacka och bocka:
Låt den här dikten bli din väckarklocka.
Om de säger att det är något som du inte kan
så ska du veta att du inte är sämre än en vit man.

I boken *16 rader* har den svenske hiphop-artisten Petter Alexis Askergren samlat och kommenterat sina mest betydelsefulla texter ur sin femtonåriga produktion (Brombergs, 2013). Boktiteln, *16 rader*, syftar på att det är den vanligaste verslängden inom hiphop. I en inspirerande inledning förklarar Petter hur hans egen glädje över att skriva och framföra egna texter också ledde till ett intresse för att läsa och ta del av andras texter. Under hela sin skoltid brottades han med läs- och skrivsvårigheter. När han väl började skriva egna raptexter väcktes hans intresse för språket, litteraturen – och samhället.

I inledningen till boken berättar han om sitt eget hantverk att skriva texter (ibland till musik, ibland utan musik). Han beskriver några av de tekniska berättargrepp han tagit till sig. Petter skriver:

I litteraturhistorien kan man läsa om författare som använder sig av särskilda berättartekniska grepp: de skriver "surrealistiskt" eller "automatiskt", man talar även om "inre monolog". Med det menas att författaren sätter pennan mot papperet och bara låter orden flöda fritt. Det första som dyker upp i medvetandet sätts på pränt.

Idag kommer ofta mina texter till på ett liknande sätt. Jag går sällan in i en studio med ett helt klart koncept om vad jag ska skriva eller berätta.

Kanske kan Sabinas dikt i filmen *Till drömmarnas land*, tillsammans med texterna från de unga deltagarna i Ortens bästa poet och hiphop-artisten Petter, fungera som inspiration för elevernas eget skrivande?

Här har skolan en viktig uppgift att stimulera de unga, att inom ramen för olika estetiska uttryck, ge sina perspektiv på samhället och världen. Skolan har också en unik möjlighet att bidra till att växla ut de ungas texter genom att skapa forum eller scener där eleverna kan publicera eller framföra det de skrivit. Varför inte öppna kommunfullmäktiges möten med nyskriven estradpoesi eller poetry slam – som framförs av de elever som ni själva valt till ortens bästa poet?

Sabinas dikt: Det definitiva vansinnet

Det definitiva vansinnet gömmer sig i skogen
i vattnet, i villorna, i fabrikerna
i era gräsmattor, på era tomter, i era sovrum.
Det finns ingenstans att ta vägen.

Det definitiva vansinnet kommer äta upp era kebabpizzor
köra sönder era nytvättade bilar
bränna er historia och alla era traditioner.

Det definitiva vansinnet kommer inte att vänta
inte förvarna innan det drabbar
ingen utveckling kan stoppa den.
Era psalmer kommer inte sjungas i kyrkorna.
Ert språk kommer inte fungera.
Ingen kommer att vilja förstå er.
Det finns ingenstans att ta vägen.

Den är här nu, den har tagit sig in
den steker era köttbullar
vaknar på badrumsgolvet
byter era glödlampor
vinkar till er genom fönstret
att ni måste ge er av.
Men det finns ingenstans att fly.

När det definitiva vansinnet drabbar
kommer medicinerna inte längre verka.
Era släktträd kommer att falla.
Det kommer att bli tyst.
Gatorna kommer att vara tomma.
Marken kommer att vara vit.

Er ånger är ingen ursäkt.

Mer att läsa

Utöver de böcker och tidningsartiklar som refereras löpande i texten kan också följande böcker, artiklar och webbsidor vara av intresse för den som söker mer att läsa – eller som vill ta del av de källor som använts.

Den svenska reaktionen på flyktigkrisen i Europa hösten 2015 har beskrivits av advokat Viktor Banke i boken *Andrum – Om stölden av en flyktingkris och om de bestulna* (Norstedts, 2017). Boken redogör för enskilda asylärenden, den politiska helomvändningen i asylfrågan genom den så kallade Begränsningslagen (SFS 2016:752) och belyser opinionsbildningen och medierapporteringen under denna period.

Diskussionen om att införa tiggeriförbud i svenska kommuner har sammanfattats av Samuel Åsgård och Johan Ekman i artikeln ”Här är kommunerna som kan införa förbud”, publicerad i Dagens Samhälle den 9 januari 2019. <https://www.dagenssamhalle.se/nyhet/30-tal-kommuner-kan-infora-tiggeriforbud-25592>

En kortfattad och aktuell analys av migrationspolitiken ges av Lisa Pelling i häftet *Migranternas rättigheter i fokus för FN*, utgiven av Utrikespolitiska institutet i serien Världspolitikens Dagsfrågor (2018:3).

Länsstyrelsen i Stockholm tilldelades år 2016 regeringens uppdrag att fungera som nationell samordnare avseende utsatta EU-medborgare som saknar uppehållsrätt i Sverige. Uppgiften är att samordna myndigheters och kommuners insatser samt följa EU-migranternas situation. I lägesrapporten för år 2018 uppskattas att det finns 4 800 utsatta EU-migranter i Sverige, många kommer från Rumänien och anlitas som svart arbetskraft på byggen, restauranger eller bilverkstäder. <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/tjanster/publikationer/2019/uppdrag-om-nationell-samordning-avseende-utsatta-eu-ees-medborgare-som-saknar-uppehallsratt-i-sverige---lagesbild-2018.html>

Aktuell statistik rörande flyktingsituationen i världen presenteras årligen av FN:s flyktingorgan UNHCR i rapporten *Global Trends* som släpps över hela världen dagen innan den internationella flyktingdagen,

som infaller den 20 juni. https://www.unhcr.org/global-trends-2017-media#_ga=2.43786721.532731629.1557125856-561820336.1557125856

Antologin *Irreguljär migration i Sverige – Rättigheter, vardagserfarenheter, motstånd och statliga kategoriseringar* (Daidalos, 2016), redigerad av Maja Sager, Helena Holgersson och Klara Öberg, diskuterar begreppet "irregularitet" i relation till flyktingar och migranter och glappet mellan mänskliga rättigheter och medborgarskap.

I boken *Vi är romer* (Lux Förlag, 2014), sammanställd av Cecilia Köljning och Sofia Hultqvist och med foton av Maja Kristin Nylander, berättar olika personer om hur det är att vara rom i Sverige idag. I fakturor beskrivs romernas historia, olika romska grupper, förföljelsen av romer och romernas status som nationell minoritet i Sverige.

Irka Cederberg ger en bakgrund till romernas situation i boken *Född fördömd: Romerna – Ett europeiskt dilemma* (Leopard Förlag, 2010). Irka Cederberg har också medverkat med en essä i skriften *Ett fördrivet folk – Antologi om förtryck och diskriminering av romer/zigenare/resande* (Forum för levande historia, 2005).

Stanislav Emirov ger i den populärvetenskapliga studien *Varför tigger romer?* (Karneval förlag, 2016) ett komplext svar på frågan och pekar på den kulturella tradition som finns kring tiggeri och allmosor.

Skolverket har tillsammans med olika aktörer tagit fram ett stödpaket för att undervisa om romer. Där ingår program från UR och skrifter från Forum för levande historia samt faktablad och lektionsförslag. Materialet är främst kopplat till kursplanerna för svenska, samhällskunskap och historia för årskurs 7–9, men kan även användas i andra ämnen och för andra åldrar, till exempel inom gymnasieskolan.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/kampanj-stodpaket-undervisa-om-romer>

Som en del av detta material finns skriften *Vi läser om romer*, utgiven av Skolverket och Romska ungdomsförbundet år 2018. Skriften vänder sig direkt till ungdomar och går att nå som pdf på Skolverkets webb:

<https://www.skolverket.se/download/18.4fc05a3f164131a74185b9c/1539074617586/Vi%20läser%20om%20romer.pdf>

Sofia Åkerman berättar om sitt eget självskadebeteende under tonåren i boken *För att överleva – om självskadebeteende* (Natur & Kultur, 2009) där hon vill ge kunskap till drabbade och anhöriga. Boken blandar teori med praktiska råd. I ett inledande kapitel sammanfattas den amerikanske psykiatrikern och forskaren Armando Favazzas definition av självskadebeteende från hans bok *Bodies Under Siege* från 1996.

YouTube-profilen Therese Lindgren berättar om sin psykiska ohälsa i boken *Ibland mår jag inte så bra* (Forum, 2016). Hon skriver enkelt och lättbegripligt om svåra frågor, direkt för en ung läsekrets.

En mer generell introduktion till psykisk ohälsa ges av de tre psykologerna och forskarna Jonas Ramnerö, Thomas Gustavsson och Tobias Lundgren i boken *Må dåligt – Om psykopatologi i vardagslivet* (Natur & Kultur, 2017) som innehåller ett kapitel om att skada sig själv.

En relativt tidig studie på svenska som försöker utreda och förklara självskadebeteenden är *Hål i huden – Flickor som skär sig* (Svenska föreningen för psykisk hälsa, 2002) där psykologerna Per Wallroth och Susanna Åkerlund ger en kort översikt över självskadebeteendets psykoanalytiska och symboliska förklaringar.

Den italienske psykologen och sociologen Francesco Alberoni har i en serie filosofiska tankeböcker utforskat *Vänskap* (Bokförlaget Korpen, 1987), *Förälskelse och kärlek* (Bokförlaget Korpen, 1982) och *Erotik* (Bokförlaget Korpen, 1986) där han reder ut begrepp och ger en kulturhistorisk bakgrund till dessa känslor och företeelser – samtidigt som han knyter an till välkända referenser från modern populärkultur.

Frågor kring hur tonårstjejer skapar sin identitet som ”tjej” och vad det innebär att vara normal och att bryta mot normer för vad som förväntas av en tjej diskuteras av Fanny Ambjörnsson i avhandlingen *I en klass för sig* (Ordfront, 2003). Boken belyser genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer på en skola i en förort till Stockholm. I ett särskilt kapitel beskrivs tjejernas inställning till homosexualitet.

De etiska reglerna för press, tv och radio går att läsa på webbplatsen för Allmänhetens Pressombudsman: <https://po.se/pressetik/>

Läs mer om estradpoesi eller spoken word på Wikipedia. Poetry slam är namnet på en särskild tävlingsform som finns beskriven på svenskspråkiga Wikipedia, https://sv.wikipedia.org/wiki/Poetry_slam, och på engelska Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Poetry_slam.

Poetry Slam Sverige, grundad 2012, är riksorganisationen för svensk poetry slam: <https://sv-se.facebook.com/PoetrySlamSverige/>

På föreningen Förenade Förorters kanal på YouTube går det att se flera olika typer av framträdanden från tävlingen Ortens bästa poet: <https://www.youtube.com/channel/UCJ9GoT5Y3sAz8Ahj1dEFHoA>

Jami Faltin, som vann tävlingen Ortens bästa poet år 2017, har intervjuats av Malin A Junkka i artikeln ”Jami är Ortens bästa poet”, på webbplatsen: <http://www.minoritet.se/jami-ar-ortens-basta-poet>

Jami Faltin har också intervjuats av Jonas Gosende Grönvik i artikeln ”Jami hyllas för poesi om livet som ung och rom i orten”, publicerad på webbplatsen StockholmDirekt. I anslutning till intervjun finns även ett filmklipp på ett par minuter där Jami Faltin läser sitt vinande bidrag: <https://www.stockholmdirekt.se/nyheter/jami-hyllas-for-poesi-om-livet-som-ung-och-rom-i-orten/repqjE!7paLzhlbxX8O9J7I9PAkew/>

Den 14 december 2018 publicerade Sydsvenskan de texter av Hamdi Osman och Nilofar Salimi, som efter deltävlingen i Malmö valts ut att tävla vid riksfinalen av Ortens bästa poet i Stockholm år 2018: <https://www.sydsvenskan.se/2018-12-14/och-ortens-basta-poeter-ar>

* * *

Dikten *Ingen människa är en ö* av John Donne finns i en svensk översättning (okänd översättare) på svenskspråkiga Wikipedia: https://sv.wikipedia.org/wiki/John_Donne Dikten är hämtad från Meditation XVII i verket *Devotions Upon Emergent Occasions* från 1623: <http://www.luminarium.org/sevenlit/donne/meditation17.php> Hela Meditation XVII (en slags predikan) finns översatt till svenska i antologin *Texter – Från Sapfo till Strindberg*, redigerad av Dick Claésson, Lars Fyhr och Gunnar D Hansson (Studentlitteratur, 2006), i en översättning av Celia Aijmer och Dick Claésson (sid 512).

Bautafilm presenterar

Till drömmarnas land

Manus och regi: Victor Lindgren

Manusmedarbetare: Viktor Johansson, Araia Ghirmai Sebhaty, Emir Selimi, Lena Hanno Clyne

Producent: Therese Högberg

Medproducernter: Stephan Apelgren (Filmpool Nord), Lill Casslind (Film i Västerbotten)

Foto: Rasmus West

Klippning: Victor Lindgren, Viktor Johansson

Scenografi: Alfred Sahlén

Kostym: Anna Brodin

Ljud: Linda Iro Näsström

Originalmusik: Anders Lind

I rollerna

Sabina – Andreea Petre

Elin – Elin Marklund

Ciprian (Sabinas bror) – Cristian Priboi

Alexandru (Sabinas bror) – Madalin Mandin

Martin (ägare till bilverkstaden) – Torbjörn Harr

Rektorn – Ingrid Nyström

Erik (skolkamrat med pantburk) – Erik Lundholm

Arga gubben Sverker – Sverker Brodin

Elins pappa – Mattias Fransson

Mihai på pizzerian – Mihai Kolcsár

Pelle (pizzerians ägare) – Per Nilsson

Kvinnlig bonde – Gun-Mari Lindberg Brodin

Kvinna med pantburkar på Coop – Jeanette Hägglund

Pojken på Coop – Ron Maslo

Tekniska uppgifter

Speltid och format: 90 minuter, DCP, Widescreen 2.35:1

Språk: rumänska, svenska, engelska

Översättning: Michael Bach, Svensk Medietext AB

Censur: Från 11 år

Svensk biografpremiär: 22 mars 2019

Distribution: Folkets Bio

Långfilmen *Till drömmarnas land* är baserad på kortfilmen *Den blomstertid nu kommer* som producerats med stöd av Stockholm Film Festivals pris 1 km film 2015, som har följande partners: Svenska Filminstitutet, Sweet Post Production, Dagsljus AB, Chimney, Ola Bäckman Production, Teaterförbundet för scen och film och Stockholm Film Festival.